

Twee nieuwe populaties Hoogveenglanslibel (*Somatochlora arctica*) in Overijssel

J. Bouwman

Nadat in 2005 de eerste populatie Hoogveenglanslibel voor de provincie Overijssel was gevonden door Judith Bosman en Joost Vogels (RUITER, 2005) werden in 2008 nog eens twee populaties ontdekt. Beide populaties liggen in het zuiden van Twente. Hiermee is Overijssel in drie jaar de best bedeelde provincie geworden voor deze zeldzame soort. De eerste populatie van de Hoogveenglanslibel in Overijssel ligt eveneens in Twente maar de exacte locatie wordt op verzoek van de beheerder niet vrij gegeven.

Een libel met een soortbeschermingsplan

Sinds 2005 loopt er een landelijk soortbeschermingsplan (KETELAAR ET AL., 2005) voor de Hoogveenglanslibel. Dit betekent dat er extra aandacht voor de soort is. Dit komt tot uiting in het uitvoeren van ecologisch onderzoek op de bekende vliegplaatsen (o.a. GROENENDIJK & BOUWMAN, 2006), het doen van referentieonderzoek in het nabije buitenland (GROENENDIJK, 2007) en het nemen van beheer en herstelmaatregelen (GROENENDIJK & BOUWMAN 2008). Eén van de doelstellingen van het soortbeschermingsplan was dat aan het einde van de looptijd van het plan, eind 2010, tien populaties van de soort in Nederland bekend zijn. Toen dit streefdoel werd opgesteld waren er drie populaties bekend in Nederland en tien leek dan ook een onrealistisch aantal. De afgelopen jaren is echter ook de kennis van het leefgebied van de soort enorm toegenomen en dat heeft geleid tot een sterke verfijning van het zoekbeeld. Inmiddels zijn er zeven populaties bekend en lijkt die tien toch nog een haalbaar doel

Twee nieuwe populaties in Overijssel

Witte veen

Het grensoverschrijdende Witte veen is gelegen ten zuiden van Enschede en ten noordwesten van het Duitse Alstätte. Het betreft een gradiëntrijk en afwisselend terrein met natte heide, hoogveenrestanten, vennen, ruige graslanden en bossen. Zowel het Duitse als het Nederlandse gebied is aangewezen als Habitatrichtlijngebied. Het hoogveenreservaat is gelegen ten oosten van de Wargerinkweg richting de Duitse grens. In dit deel zijn soorten als Beenbreek (*Narthecium ossifragum*), Eenarig wollegras (*Eriophorum vaginatum*) en verschillende veenmossoorten waaronder *Sphagnum papillosum* aanwezig. In het recente verleden zijn maatregelen genomen om het hoogveen te beschermen. Zo zijn er omliggende gronden verworven, sloten gedempt en is aan de noordzijde een dam aangelegd (BELL & VAN 'T HULLENAAR, 2004). De libellenfauna van het gebied is verder weinig kenmerkend voor hoogveengebieden, alleen in het noordelijke Grensven is de Noordse glazenmaker (*Aeshna subarctica*) waargenomen.

Op 28 mei 2008 werd tijdens een monitoringsonderzoek naar aanleiding van OBN maatregelen (Overlevingsplan Bos en Natuur) een vers vrouwtje Hoogveenglanslibel waargenomen dat opvloog uit de vegetatie en direct werd aangevallen door een Viervlek (*Libellula quadrimaculata*). Hierdoor belande het dier in de vegetatie en kon het goed bekeken en gefotografeerd worden (Figuur 1). Een zoektocht rond de veenputjes leverde drie larvenhuidjes op. In totaal werden op deze plek ook nog 6 patrouillerende mannetjes, en één jong mannetje waargenomen. De belangrijkste voortplantingslocatie ligt in het

Figuur 1. Het net door een Viervlek *Libellula quadrimaculata* uit de lucht geslagen vrouwtje Hoogveenglanslibel (*Somatochlora arctica*) dat werd opgeraapt in het Witte Veen.

The female of Somatochlora arctica that was picked up in Witte veen after it was hit in the air by a Libellula quadrimaculata (Foto: J. Bouwman).

centrale hoogveengedeelte maar er werd ook een patrouillerend mannetje waargenomen boven de slenk net ten westen van de Wargerinkweg. Langs de randen van deze slenk is hoogveenontwikkeling zichtbaar. Deze locatie is op dit moment nog niet geschikt als voortplantingslocatie maar kan dit wellicht in de toekomst wel worden. De biotoop van de Hoogveenglanslibel in Witte veen bestaat uit enkele slenken met een vegetatie die met name bestaat uit Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*), Pijpenstrootje (*Molina caerulea*) en veenmossen waaronder *Sphagnum cuspidatum* (Figuur 2). De begeleidende libellensoorten waren met name Viervlek, Noordse witsnuitlibel (*Leucorrhinia rubicunda*) en Watersnuffel (*Enallagma cyathigerum*). Daarnaast werden hier enkele Beekrombouten (*Gomphus vulgatissimus*) en Tengere grasjuffers (*Ischnura pumilio*) waargenomen.

Het Lankheet

Het Lankheet, ten zuidwesten van Haaksbergen, is een gevarieerd gebied met vochtige en droge heide, elzenbroekbos en een rabattenbos. Daarnaast zijn er enkele vennen aanwezig en een kleine hoogveenkern.

Acht dagen na de vondst van de Hoogveenglanslibel in Witte veen werd een populatie aangetroffen in Het Lankheet. Op 5 juni werd eerst een bezoek gebracht aan de Overijsselse kant, het Langelosche Veld. Op het eerste oog leek de plek niet geschikt voor de Hoogveenglanslibel. De veenputjes of slenkjes met veenmossen die de soort nodig heeft om zich voort te planten ontbraken geheel of waren totaal verdroogd. Tot mijn verbazing zag ik toch een mannetje Hoogveenglanslibel boven de vochtige heide patrouilleren. In totaal werden op deze plek vier mannetjes waargenomen. Tijdens een systematische zoektocht in het gebied

Figuur 2. De biotoop van de Hoogveenglanslibel *Somatochlora arctica* in Witte veen wordt gedomineerd door Veenpluis (*Eriophorum angustifolium*).

The habitat of Somatochlora arctica in Witte veen is dominated by Eriophorum angustifolium (Foto: J. Bouwman).

werden geen geschikte voortplantingswateren gevonden. Omdat het terrein op de grens ligt van Overijssel en Gelderland werd besloten om te kijken of de soort ook aan de Gelderse kant aanwezig was. Hier bleek de soort ook aanwezig bij een vochtige heide terreintje met daarin enkele met veenmossen begroeide laagtes. Hier werden in totaal eveneens vier patrouillerende mannetjes waargenomen. De met veenmossen begroeide laagtes leken geschikt voortplantingsbiotoop te vormen maar larvenhuidjes konden hier, ondanks intensief zoeken, niet worden gevonden. Tijdens een bezoek in augustus bleken deze laagtes volledig verdroogd en het lijkt niet waarschijnlijk dat de soort zich hier voortplant. Op 18 september werd samen met de beheerder gezocht naar mogelijke voortplantingswateren. De meest waarschijnlijke voortplantingslocatie was gelegen in het centrale deel (Figuur 3). De vegetatie bestaat hier voornamelijk uit grote oppervlaktes met Beenbreek, Veenpluis en veenmossoorten waaronder *Sphagnum cuspidatum* en *S. magellanicum*. Deze locaties groeien echter

in een rap tempo dicht met berken en dennen, waardoor samen met Landschap Overijssel en de beheerder besloten is om de veenputten vrij te stellen van opslag. (BOUWMAN ET AL., 2010). Tijdens een bezoek aan het veentje op 20 mei 2009 werden hier 31 larvenhuidjes en verschillende juveniele Hoogveenglanslibellen waargenomen (Figuur 4). Ondanks de kleine oppervlakte van de voortplantingsbiotoop betreft het hier een vrij grote populatie. Op de Overijssels locatie bestonden de begeleidende libellensoorten met name uit Viervlek, Noordse witsnuitlibel, Venwitsnuitlibel (*Leucorrhinia dubia*) en Grote keizerlibel (*Anax imperator*). Daarnaast waren er zwervende beeksoorten als Beekoeverlibel (*Orthetrum coerulescens*), Blauwe breedscheenjuffer (*Platycnemis pennipes*) en Beekrombout aanwezig. Op de Gelderse locatie waren naast Viervlek en Watersnuffel ook Tengere grasjuffer en Vuurlibel (*Crocothemis erythraea*) aanwezig.

Figuur 3. De grote hoeveelheid Beenbreek *Narthecium ossifragum* is opvallend op de voortplantingslocaties op Het Lankheet.

The large number of Narthecium ossifragum is prominent at the reproduction location at Lankheet (Foto: J. Bouwman).

Figuur 4. Een van de larvenhuidjes van de Hoogveenglanslibel (*Somatochlora arctica*) die op 20 mei 2009 werd gevonden op Het Lankheet.

One of the exuviae of Somatochlora arctica that was found on the 20th of May 2009 at Lankheet (Foto: J. Bouwman).

Zit er nog meer in het vat?

Met deze twee populaties hebben we inmiddels zeven populaties in ons land en we naderen dus de beoogde tien uit het soortbeschermingsplan (KETELAAR *ET AL.*, 2005) . Maar er zijn nog voldoende locaties waar de soort ook zou kunnen zitten. Een paar keer is een 'verdachte' glanslibel waargenomen in het Haaksbergerveen maar zekerheid over het voorkomen van de soort is hier nog niet. Delen van het gebied vormen zeker geschikt voortplantingsgebied en met zijn ligging tussen Het Lankeet en Witte Veen in, is een populatie hier goed denkbaar. Andere kansrijke gebieden in Overijssel zijn wellicht Engbertsdijkvenen en Aamsveen. Buiten Overijssel liggen de grootste kansen in het noorden van het land en in Noord-Brabant. Drenthe heeft behoorlijk grote oppervlaktes hoogveen, hier is de soort echter nog nooit

waargenomen maar ook hier moet dat zeker mogelijk zijn, net als in aansluitende gebieden in Groningen en Friesland. Dat een vondst in het noorden tot de mogelijkheden behoort toont de vondst van een drietal populaties net over de grens in Duitsland aan (BOUWMAN EN GROENENDIJK, 2007). In Noord-Brabant en aansluitend Limburg is met name de Deurnesche peel een kansrijke plek voor de soort. Hoewel hier al enkele keren zonder resultaat naar de soort is gezocht is het gebied op een aantal plaatsen geschikt (BOUWMAN, 2005).

Jaap Bouwman

Unie van Bosgroepen

Postbus 8187

NL-6710 AD Ede, Nederland

Email: j.bouwman@bosgroepen.nl

Literatuur

- Bell, J.S. & J.W. van 't Hullenaar, 2004.** Herstel van hoogveen, hoogveenbos, vennen en natte heide in grensoverschrijdend natuurgebied Witte veen/Witte Venn – Uitwerking van een herstelplan op basis van ecohydrologisch vooronderzoek.
- Bouwman, J.H., 2005.** Veranderingen in de libellenfauna van de Deurnesche Peel van 1963 tot 2003. *Brachytron* 10 (2): 174-184.
- Bouwman, J.H. & D. Groenendijk, 2007.** Three new populations of *Somatochlora arctica* in Northwestern Niedersachsen (Odonata: Corduliidae). *Libellula* 26 (1/2): 35-40.
- Bouwman, J.H., D. Groenendijk, B. Rouffaer, J. Smits & J. van der Weele, 2010.** Actie voor de hoogveenglanslibel. Vakblad Natuur Bos en Landschap, januari 2010: 4-7
- Groenendijk, D. & J.H. Bouwman, 2006.** Ecologische status van de Hoogveenglanslibel in Gelderland. Rapport VS2006.036, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Groenendijk, D., 2007.** Voortgang SBP hoogveenglanslibel 2006. Rapport VS2007.18, De Vlinderstichting, Wageningen.
- Groenendijk, D. & J.H. Bouwman, 2008.** SBP hoogveenglanslibel: uitvoering en coördinatie 2008.
- Ketelaar, R., D. Groenendijk & P. Joop, 2005.** Soortbeschermingsplan Hoogveenglanslibel. Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Rapportnummer DK 2005/033, Wageningen.
- Ruiter, E., 2005.** Vondst van een populatie Hoogveenglanslibellen in Overijssel. NVL-Nieuwbrief 9 (3): 5-6.

Summary

Two new populations of *Somatochlora arctica* in Overijssel. *Brachytron* 13(1/2): 26-31.

In 2008 two new populations of *Somatochlora arctica* were discovered in the southeastern part of the province of Overijssel. These populations are the second and third for Overijssel. One population is located at the crossborder nature reserve Witte veen where it can be found in a peat area which is dominated by *Eriophorum angustifolium*, *Molinea caerulea* and *Sphagnum*-mosses. The second population is located in both the Overijssel as the Gelderland part of Het Lankeet. During the first visit the actual reproduction site couldn't be found. In late summer 2008 the probable reproduction site was found. This beautiful peat area is dominated by *Narthecium ossifragum*, *Eriophorum angustifolium* and *Sphagnum* species like *S. cuspidatum* en *S. magellanicum*. On the 20th of May 2009 31 exuviae and several juveniles were found here, which shows that a big population is present here. Probably more populations can be found in the next years.

Keywords

Odonata, Corduliidae, *Somatochlora arctica*, The Netherlands, Overijssel, Gelderland, Witte Veen, Lankheet, distribution, ecology